

УДК 81'25.111

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ФУНКЦІЇ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Кузенко Г. М.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються функції перекладу в контексті міжкультурної комунікації, висвітлюється їхнє значення, а також роль, яку їм свідомо або інтуїтивно відводить перекладач у процесі перекладу.

Ключові слова: функція перекладу, комунікативна функція, когнітивна функція, загальнокультурна та оцінно-виховна функції.

Кузенко Г. М. Переводческие функции и их роль в деятельности переводчика. В статье рассматриваются функции перевода в контексте межкультурной коммуникации, освещается их значение, а также роль, которую им сознательно или интуитивно отводит переводчик в процессе перевода.

Ключевые слова: функция перевода, коммуникативная функция, когнитивная функция, общекультурная и оценочно-воспитательная функции.

Kuzenko H. M. Translation functions and their role in the translation activities. The article deals with translation multifunctionality in the context of intercultural communication. It highlights the importance of functional roles executed consciously or intuitively by a translator in the translation process.

Key words: translation function, communicative function, cognitive function, general cultural and educational functions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нині перекладацька діяльність набуває дедалі більших масштабів і все більшої соціальної значимості. Вона може здійснюватися свідомо або інтуїтивно. Співвідношення свідомого та інтуїтивного неоднакове в різних перекладачів під час перекладу різних текстів у різних умовах. Усе це потребує цілісного аналізу системи перекладу як особливого виду діяльності суспільства й людини. Без цього неможливий подальший розвиток теорії й практики перекладу.

Переклад не можна зрозуміти й пояснити (як із соціальної й культурної, так і з наукової точки зору), якщо не виявити його властивості задовольняти політичні, культурні, наукові, комунікативні, естетичні та інші потреби суспільства, не висвітлити різні функції та роль перекладу в розвитку суспільства, культури, спілкуванні між людьми й народами. Тобто його не можна пояснити й зрозуміти, якщо не розкрити поліфункціональний характер перекладу.

Таким чином, проблема поліфункціонального характеру перекладу і його головних функцій постає перед нами як одна з ключових проблем загальної теорії перекладу. Не вирішивши її, неможливо виробити цілісне й правильне наукове розуміння перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функції перекладацької діяльності розглядали провідні зарубіжні та вітчизняні вчені (Г. Лілова, Г. Д. Вєрвєс, Ф. С. Арват, Р. П. Зорівчак, О. І. Чередниченко, В. Д. Радчук) у контексті міжкультурної комунікації як процесу міжмовного й крос-культурного посе-

редництва. Сьогодні науковців продовжує цікавити роль перекладу в функціонуванні й розвитку суспільства, його вплив на суспільство. Відомо, що переклад передає інформацію й знання, є проміжною ланкою між людьми й народами, впливає на їхнє духовне становлення й розвиток, збагачує національну культуру, тобто виконує різні функції.

Мета статті – зосередити увагу перекладачів на функціях перекладу та визначити їхню роль у перекладацькій діяльності.

Завдання статті – дослідити функції перекладу в контексті міжкультурної комунікації та розглянути їхнє значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функції перекладу пов'язані із сутністю, природою твору та є взаємозалежними. Деякі науковці наголошують на необхідності розрізняти функцію перекладу й функцію власне твору, а також перекладу й першотвору [1; 3; 4].

У науковій літературі не існує єдиного погляду на кількість і характер перекладацьких функцій, оскільки різні вчені класифікують їх за різними критеріями. Сьогодні виокремлюють від 5 до 58 функцій. Г. Лілова розділяє функції перекладу на основні та другорядні. До основних дослідниця відносить комунікативну, загальнокультурну, пізнавально-просвітницьку, виховну; до другорядних – оцінну, естетичну, евристичну функції тощо [2].

Переклад, як і оригінал, впливає на читача по-різному. Немає перекладної книги, яка би впливала на людей тільки в плані виховної, комунікативної, пізнавальної чи естетичної функцій. Сфера впливу перекладу набагато ширша й складніша. При певних обставинах, у тих чи інших умовах будь-яка функція може стати домінуючою. Але це не суперечить теорії поліфункціональності перекладу.

В. Д. Радчук виділяє аж 58 функцій перекладу і стверджує, що розглянутий комплекс функцій перекладу можна вдвічі або втричі збільшити або навпаки – скоротити [4]. Звичайно, більшість цих функцій реалізується насамперед у художньому перекладі. Проте спеціальному (інформативному) перекладу, як і художньому (літературному) перекладу, властиві різні функції.

До основних перекладацьких функцій слід віднести: **соціальну** (фактично включає всі наступні), **комунікативну**, **когнітивну (пізнавально-просвітницьку)**, **загальнокультурну (естетичну)**, **оцінно-виховну**. Цей поділ умовний, оскільки перелічені функції часто перетинаються.

Соціальна функція перекладу реалізується в різних сферах і текстах, що належать до теми суспільно-політичного, економічного, культурного, науково-технічного співробітництва між культурами й народами. Процес соціальної взаємодії людей спрямований на досягнення конкретних цілей. Як правило, цілей перекладу буває декілька, а саме: розважальна, переконуюча, інформативна, описова, попереджувальна, пояснювальна тощо. Соціальна функція впливає на формування та розвиток культурних навичок людських взаємин.

Комунікативна функція перекладу є насамперед засобом міжкультурного спілкування, полем і стимулятором мовних контактів, сприяє створенню та еволюції мовних спільнот (місцевих і регіональних), які послуговуються багатьма мовами (або мовами-гібридами). Вона базується на вмінні вибрати потрібну мовну форму, спосіб вираження залежно від умов комунікативного акту, тобто на вмінні й навичках мовного спілкування відповідно до комунікативної ситуації. Власне комунікативні вміння й навички – це вміння й навички мовного спілкування з урахуванням того, з ким ми говоримо, де говоримо та з якою метою. Безсумнівно, їхнє формування можливе лише на базі лінгвістичної й мовної компетенції.

Саме переклад, передусім письмовий, використовувався й використовується як канал книжної або літературної комунікації, через який відбувається діалог літератур, а в ширшому розумінні – діалог цивілізацій та обмін їхніми здобутками [5].

Когнітивна (пізнавально-просвітницька) функція перекладу значною мірою реалізується через пізнання, вивчення навколишнього світу. Вона забезпечує розвиток логічного мислення, пам'яті, уяви, оволодіння навичками самоаналізу, самооцінки, а також формування перекладацької рефлексії як процесу усвідомлення особою своєї мовної діяльності. Когнітивна функція перекладу тісно пов'язана з комунікативною функцією, адже мета цього виду комунікації полягає в передаванні інформації, тобто в інформаційному збагаченні й розширенні фонових знань одержувача. Переклад не тільки дає змогу обмінюватися знаннями, а й сприяє однаковому структуруванню знань у різних мовах. Це стосується насамперед тих фрагментів знань, які є спільними в концептуальних картинах світу. Зближення концептуальних і мовних картин світу внаслідок поширення спільних знань через переклади

зумовлює постійне оновлення номінативних ресурсів. Попри розбіжності в вербалізації універсальних концептів, їхня кількість значно більша за чисельність етноспецифічних концептів, що створює передумови для досягнення семантичної еквівалентності в перекладі.

Когнітивна функція перекладу уособлює зарубіжний літературний процес або розвиток думки в певній галузі, здійснює зіставлення й кореляцію мовних систем, збагачує літературу й культуру новими образами, жанрами, стилістичними прийомами, поняттями й сферами думки, прискорює зовнішні художні, концептуальні та ідейні впливи.

Загальнокультурна функція перекладу тісно пов'язана з естетичною функцією. Вона проявляється в тому, що мовець починає помічати сам текст, його звукову оболонку. Окреме слово, зворот, фраза починає подобатися або не подобатися, захоплювати своєю гармонією, точністю, глибокою наповненістю, красою. Естетичне ставлення до перекладу означає, що мова (сама мова, а не те, про що повідомляється) може сприйматися як прекрасне або потворне, тобто як естетичний об'єкт. Естетична функція найпомітніша в художніх текстах, проте сфера її проявів набагато ширша. У реалістичній художній літературі (раніше за психологію й лінгвістику) не раз відзначалося, що звучання чи лад слова здатні подобатися або не подобатися, обурювати, хвилювати, радувати.

Ця функція перекладу дозволяє познайомитися з життям народів інших країн, їхнім побутом, звичаями, способом мислення; з історією, природою регіону тощо. Переклад заміною першотвір як його відповідник, удаючись до цитування; служить автентичним текстом, що має ту саму силу (юридичну – у міжнародному документі, духовну – у священному писанні) і допускає одне-єдине узгоджене або канонізоване тлумачення, обов'язкове для всіх текстів різними мовами; привертає увагу до оригіналу та його мови (своїми достоїнствами або вадами), зводить мости єднання між культурами, народами, епохами й особистостями автора та перекладача.

Переклад духовно інтегрує й консолідує людство, творить світову спільноту, роблячи загальним здобутком окремі досягнення народів у науці, техніці, культурі тощо. Водночас переклад охороняє свою мову, захищає самобутність своєї культури, є носієм духу й потреб своєї доби, своєї місцевості й традиції спільноти та її культури [3]. Адекватне сприйняття перекладу, розуміння намірів автора, його установок та переживань реалізується саме через культурну функцію перекладу.

Оцінно-виховна функція перекладу орієнтується на абсолютні загальнолюдські цінності. Індивід освоює їх, стає їхнім співтворцем, що сприяє його становленню як цілісної, автономної одиниці буття, людини. Цей процес пов'язаний із багатьма супровідними діями, які лише здаються головними через свою безпосередність. Прагнучи гармонізувати відносини між людьми, суспільство регулює їх різними засобами, зокрема й за допомогою моральних вимог. При цьому індивід із його прагматичними егоїстичними інтересами часто розглядається як така ланка суспільства, що заважає гармонізації.

Проте кінцевою метою функціонування суспільства є формування людини як цілісної, всебічно розвинутої особистості.

Функції перекладу виокремлюють не лише з метою аналізу, а й для того, щоб розкрити деякі його грані. Переклад уможлиблює новий особливий тип інтертекстуальності, забезпечуючи перегук і взаємодію різномірних контекстів. Сучасна стадія глобалізації своїм існуванням завдячує перекладачам – попри поширення міжнародних мов, яке активізувало посередницьку роль перекладу, коли перекладають не з оригіналу, а з іншомовного перекладу. Примітно, що наразі майже половина перекладів у світі здійснюється з англійської мови. Буває й так, що твір, а надто міжнародний документ, заново тлумачать з урахуванням кількох його різномовних версій, визнаних авторитетними чи автентичними. Статус самої мови оцінюється за кількістю і якістю текстів, перекладених нею. З іншого боку, переклади мовами міжнародного спілкування, односторонніми мовами, до яких належить українська, рідковживаними мовами, що перебувають на межі зникнення, мають доволі відмінні й по-різному акцентовані функції.

Переклад допомагає людині самостійно збагнути зміст джерела, дошукатися смислу, досягнути світ образів, понять та ідей. Перекладач виконує роль посередника – пояснює незрозуміле, відкриває

автора новій спільноті. Нерідко переклад, а особливо новий, змінює усталений погляд на твір як на річ очевидну й завершену, захоплює всіх свіжим і глибоким тлумаченням, нівелює помилки сприйняття. Інколи переклад допомагає відновити загублений оригінал, реставрувати затертий текст, навіть оживити мертву мову.

При всій своїй відповідності оригіналові й авторові, при всій правдивості й адекватності переклад неминуче надає певні тлумачення ідеям і цінностям, відтіняє ті чи інші тонкощі значень, увиразнює, підкреслює й підсилює актуальні деталі.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, функції перекладної літератури, разом із суспільними перетвореннями, змінювалися, розширювалися і збагачувалися, завжди мали й мають певне соціальне значення й задовольняють відповідні соціальні потреби. Переклад з використанням природної мови виконує інтеграційну роль: він опосередковує всі види соціальної діяльності, сприяє соціалізації особистостей, акумулює суспільний досвід й уможлиблює передавання його від покоління до покоління, зберігає культуру, а також є чинником цивілізаційної, етнічної ідентифікації. Перелічені функції перекладу надзвичайно високо піднімають громадську місію й відповідальність перекладача як творчої особистості, митця в своїй галузі й творенні національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник / Р. П. Зорівчак // Зарубіжна література. – 2007. – Квіт. (Чис. 14). – С. 1–5.
2. Лилова А. Введение в общую теорию перевода / А. Лилова; [под. общей редакцией П. М. Топера]. – М. : Высшая школа, 1985. – 256 с.
3. Маркина М. Г. Адекватность как переводческая проблема (функциональный подход) / М. Г. Маркина [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2008_14/article/32.pdf.
4. Радчук В. Д. Функції перекладу [Текст] / В. Д. Радчук // Всесвіт. – 2006. – № 11–12. – С. 149–159.
5. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.